

“KIZILIRMAK DOĞUSUNDA ANKARA’NIN ÜÇ İLCE MERKEZİ” (1)

Dr. Aydoğan KÖKSAL

Giriş :

Kızılırmak doğusunda, Orta Kızılırmak ile Orta Delice vadileri arasında yer alan saha, İç Anadolu’nun özelliklerini gösteren ve ortalama olarak 1000 metrenin üstünde bulunan ve bu iki akarsudan başka Çoraközü, Kılıçözü, Acıöz ve sayısız kuru derelerle yarılmış, parçalanmış bir plâtodur (Şekil: 1). İşte, bu plâto sahasında Ankara’nın üç ilçe merkezi (Kırıkkale, Keskin, Delice) kurulmuştur. Bunlardan en yenisi Delice, çok yakın zamanda (1960) ilçe olduğundan henüz teşekkül halindedir ve halledilecek problemleri vardır.

Keskin, eski bir ilçe (1859) olmasına rağmen, Kırıkkale’nin kısa zamanda gelişmesine mukabil, bir mevcudiyet gösterememiş ve bu ilçe’nin etki alanı içerisinde kalmıştır. Halkının önemli kısmı, Kırıkkale ve Ankara’ya göç etmiş ve etmektedir.

Kırıkkale ise, oldukça yeni (1944) bir ilçedir (1960 sayımına göre nüfusu 42.838); bölgenin ve hattâ yakın çevresinin (Yozgat, Kırşehir, Çankırı) tek sanayi merkezi durumunda bulunmasından dolayı, süratle inkişaf etmiş ve çevresini tesiri altında bırakmıştır.

Kısaca durumlarına temas ettiğimiz ilçe merkezlerini daha yakından görelim:

A- KIRIKKALE

İnceleme sahamızın önemli ve büyük iskân merkezi olan Kırıkkale, Kızılıрмаğın doğusunda, içerisinden Çoraközü (2) suyunun geçtiği yerde ve

1 Türk Coğrafya Kurumu’nun 14. Meslek Haftasında tebliğ olarak sunulmuştur.
2 Çoraközü, 1/200.000 ölçekli Keskin paftası ile 1/800.000 ve 1/500.000 ölçekli Tür-

Ankara-Samsun karayolu ile Ankara-Erzurum demiryolu güzergâhında yer alır. Yükseltisi istasyon civarında 705 metre. meteoroloji istasyonunda ise 730 metredir (Şekil : 1).

KIRIKKALE_KESKİN_DELİCE ÇEVRESİ TOPOĞRAFYA HARİTASI

Şekil: 1

1- Doğuşu

Kırıkkale, 1925 senesinden önce "Kırık" (3) isimli 12 haneli bir köy iken, Milli Savunma Bakanlığının, ordunun silâh ve cephane ihtiyacını karşılamak amacıyla bir mühimmat fabrikası kurmayı tasarlaması, müsait yer olarak ta Keskin çevresinin seçilmesini uygun gördü. O tarihlerde demiryolunun Yahşihan'da bulunması ve Kızılıрмаğın yakınlığı, fabrika için en elverişli şartlardan ikisiydi. Bir de bunlara, Kırık köyü muhtarı Hüseyin Kâhya'nın bir kısım arazisini Bakanlığa bağışlaması eklenince, fabrikayı kurmakta tereddüt edilmedi. İşte, böylece Kırıkkale ilçesinin temeli atılmış oldu (4).

kiye Jeoloji haritası Ankara ve Kayseri paftalarında "Çoruh özü" olarak yazılmıştır. O civardaki köylerde yaptığımız araştırmamızda, ırmağın isminin "Çoraközü" olduğu zikredildi. Irmağın tuzlu-jipsli formasyondan çıktığını görerek, tâbirin doğru söylendiği kanaatine vardık.

3 Kırıkkale'nin ismi, Kırık köyü ile güneydeki kale isimlerinin birleştirilmesiyle meydana gelmiştir.

4 Fazla bilgi için bak: M. K. E. Haberleri. Sayı- 10 (1957) ve Sayı: 49 (1959).

2- Gelişmesi

İlk kuruluşunda istasyon civarında bir kaç lojmandan ibaret olan şehir, bugün 15 mahalleye sahiptir. Şehrin ikiyeşafını dört safhada inceleyebiliriz:

a- 1927-1931 yılları arasında yapılan "İstasyon ve Fabrika mahallesi" bugünkü Kırıkkale'nin nüvesini teşkil eder. Bu mahalle, fabrika personeli ve işçileri ile demiryolu memurlarının evlerinden ibaretti. Şehrin gelişmesiyle fabrikalar mahallesi, ihtiyacı karşılamamış ve dolayısıyla büyümüştür. Bugün 81 den 89 numaraya kadar olan sokaklar, bu mahalleye aittir (Şekil:2 ve Şekil: 3)

b- 1931 ile 1945 yılları arasında Ovacık, Yenidoğan, Hüseyin Kâhya, Tepebaşı, Gürler ve Kurtuluş mahalleleri meydana geldi. Aynı zamanda Kırıkkale'nin devlet daireleri ve okullarının bir kısmı ve çarşısının teşekkülü bu tarihlere raslar (Şekil: 2 ve 3).

c- Şehrin bir sanayi merkezi olarak gittikçe gelişmesi ve artan nüfusun barınması sebebiyle yeni mahallelerin doğuşuna sebep olmuş ve 1945-1955 senelerinde Yaylıcak, Çallöz, Güzeltepe, Kaletepe ve Sanayi mahalleleri kurulmuştur (Şekil: 2).

d- Nihayet şehir, süratle gelişmesine devam ederek bugün henüz pek az sayıda evleriyle, bu mahallelere iki tanesi daha eklenmiştir. Bunlardan birisi, şehrin güneyinde ve demiryolunun öte yakasında yer alan "Karşıyaka" mahallesi ile batıda Kızılurmağa yakın olan "Kızılırmak" mahallesidir. Henüz bu iki mahallede cadde ve sokak olmamakla beraber, pek kısa zamanda bunların da tamamlanacağından şüphemiz yoktur (Şekil: 2 ve 3).

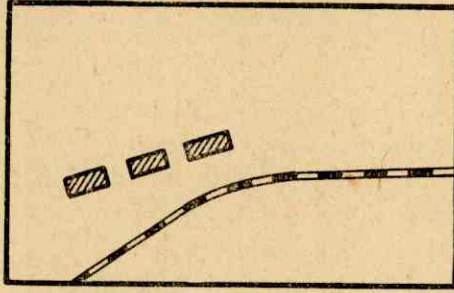
Şehir, bu tempoda gelişmesine devam ederek ilerde 15 adet mahallenin daha da artacağı âşikârdır.

3- Şehrin Kısımları

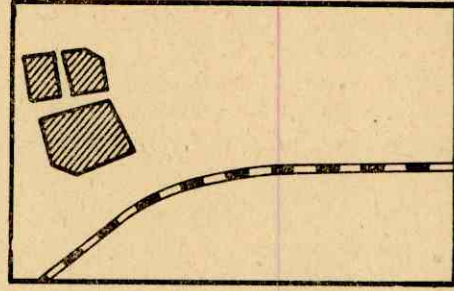
Kırıkkale plânına göre, şehri üç kısımda mütalâa etmek mümkündür. Bunlar, a- fabrikalar sahası, b- çarşının bulunduğu yer ve c- oturma kısmı'dır.

a) Fabrikalar Sahası

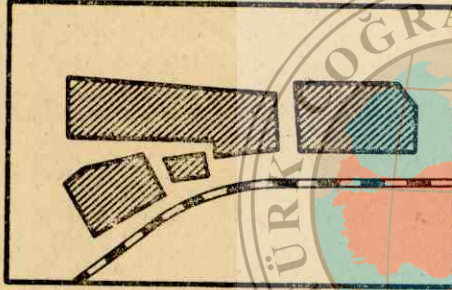
Şehrin güneybatısında ve Çoraközü'nün vadi tabanında yer almıştır. Fabrikalar, İstiklâl savaşından çıkan Türk Ordusunun silâh ihtiyacını karşılamak üzere, 1925 senesinde kurulmuş ve 1950 ye kadar "Askerî Fabrikalar" ismi ile anılırken bu tarihten sonra Sanayi Bakanlığına bağlı "Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu"nun kuruluşu ile bu müesseseye devredilmiştir. Fabrikaların inşası, Kırıkkale'yi çevresine nazaran daha câzip kılmış ve etraftan işçi akınına sebep olmuştur.

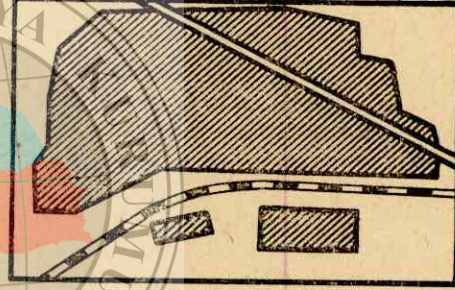
1927 de Kırıkkale

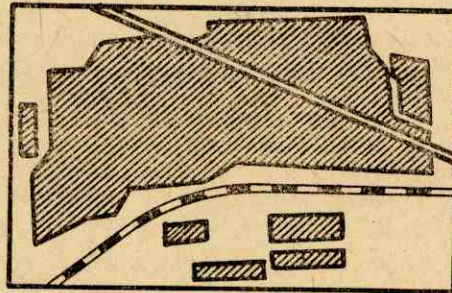
1931 de Kırıkkale

1945 de Kırıkkale

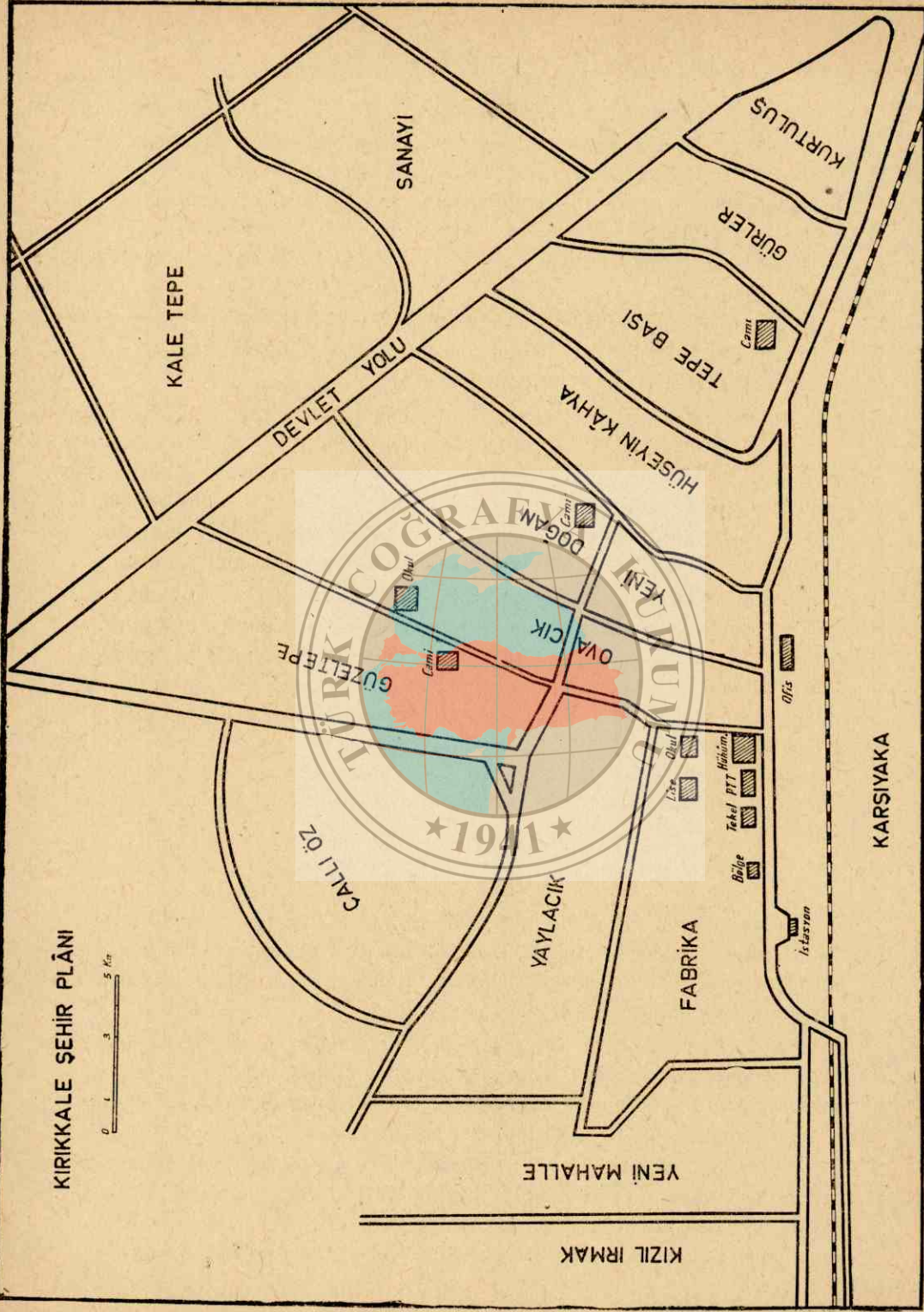

1955 de Kırıkkale

1960 da Kırıkkale

KIRIKKALE ŞEHİR PLÂNI

Şekil: 3

Bölge köylerinin çoğunluğu çiftçidir ve geçimini toprağa bağlamıştır. İç Anadolu bölgesinin bir kısmı olan Kırıkkale ve çevresinde yağışın az ve bazı yıllar yeter derecede olmadığı takdirde, çiftçi halk sıkıntı çeker. Köylünün, geçimini topraktan başka yerlerde araması ve hemen yanı başındaki fabrikalara çalışmağa gitmesi bu sebeptendir. Zira, topraktan emeğinin karşılığını alması tabiate bağlıdır. Halbuki fabrikada, çalıştığının karşılığını günlük olarak alır.

Kırıkkale'ye muhtelif köy, kasaba ve hattâ şehirlerden daimî veya muvakkat göçler vuku buluyor; iskân sahaları gittikçe boşalıyor. Vececeğimiz misâller, durumu biraz daha aydınlatacaktır.

Bir zamanlar, bucak ve köyleri ile birlikte 52.000 (1873) nüfusa sahip olan Keskin, bugün 38.124 (1960) nüfustan ibarettir. Gene Beyobası, bucak merkezi iken 350 haneye sahipti; bugün ise 100 haneden ibaret bir köydür. Halkı, Kırıkkale'ye ve son zamanlarda bucak merkezi olan Balışih'a göç etmiştir. Köye girilirken evlerin boş durumu dikkati çeker. Bunda, Kırıkkale'nin tesiri olduğu gibi, bucak teşkilâtının kaldırılması da âmil olmuştur.

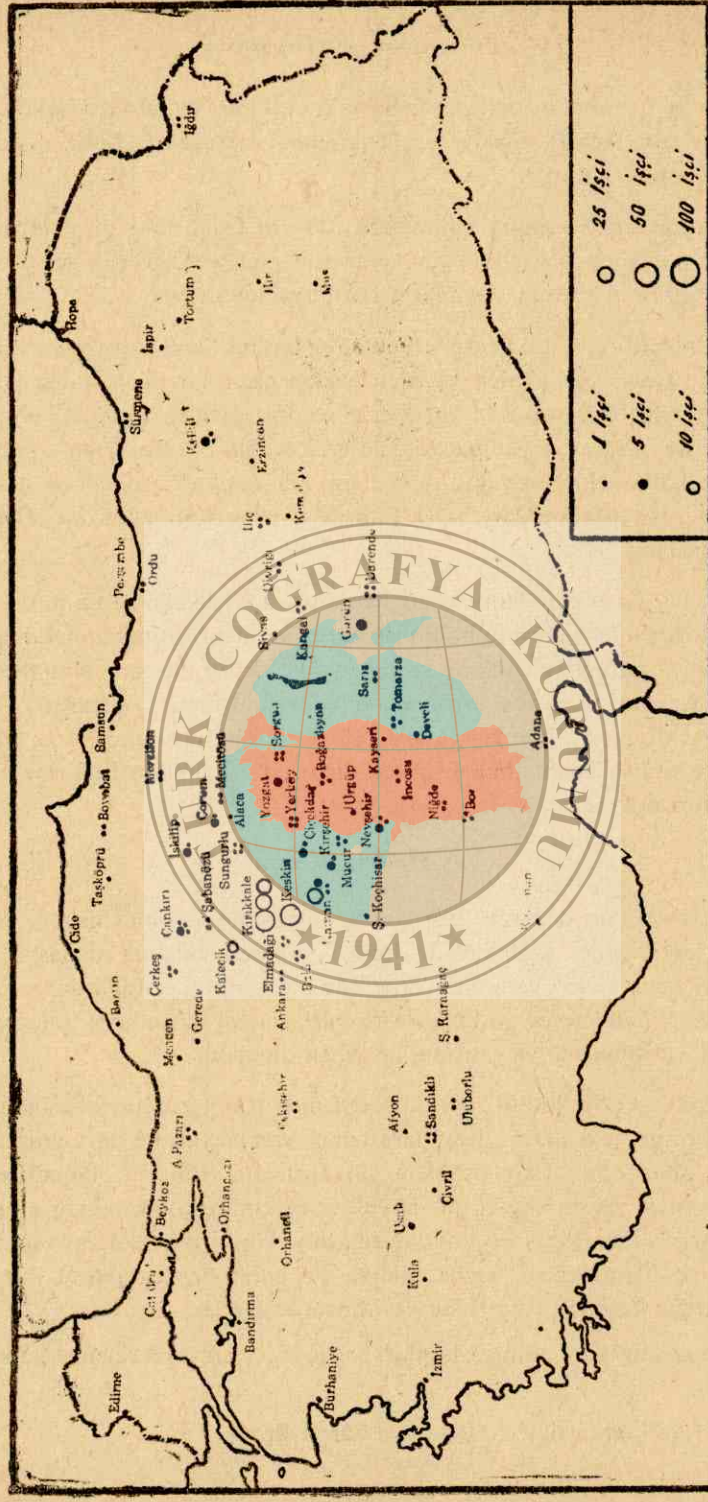
Bir diğer misâl, güneyde Kırıkkale'ye 4 Km mesafedeki Yuva köyü halkından fabrikada çalışanlar, gidip gelmeyi kolaylaştırmak için, köylerini terk ederek şehrin belediye sınırında ve demiryolunun yanında yerleşmişlerdir. Belediye, gecekondu tipinde olan bu evlere sınır dışında bulunmasından dolayı mâni olamamaktadır. Çalışan işçilerden çoğu, Kırıkkale ve Keskinin köylerinden gelirler; civar ilçe ve illerden ise, Kaman, Kalecik, Bâlâ, Çorum, Yozgat, Çankırı, Nevşehir, Kırşehir ve Niğde başlıcalarını teşkil eder. Bu, il ve ilçelerden başka, Türkiye'nin muhtelif yerinden gelenler de mevcuttur (Şekil: 4).

b) Çarşının bulunduğu yer:

Şehrin çarşısı, Yenidoğan mahallesinde, Zafer, Barbaros, Cumhuriyet, Mimar Sinan, caddeleri arasında, Kırıkkale'nin ilk mahallesi olan fabrikalar semtine, aynı zamanda devlet airelerine ve demiryolu istasyonuna yakın bir yerde kurulmuştur (Şekil: 3).

O tarihlerde demiryolunun yegâne vasıta olması, çeşitli işleri dolayısıyla şehre gelenlerin kolayca alış veriş yapmaları, ticaret sahiplerinin çeşitli mallarını getirmeleri, fabrika mahallesi sâkinlerinin ihtiyaçlarını hemen temin etmeleri, çarşının bu semtte kurulmasına sebep olmuştur.

Büyük bir istihlâk merkezi olan Kırıkkale'ye her türlü yiyecek ve giyecek eşyası, Ankara ve İstanbul'dan gelir. Kırıkkale'den ise çeşitli sebze, meyve (bilhassa üzüm) Ankara ve civar ilçelere; mevcut iki şarap imâlât-hanesinden elde edilen şaraplar da Yozgat, Çorum, Adana'ya; tiftik ve yapağı

Şekil: 4

Ankara ve İstanbul'a; ham deri, barsak, Ankara, İstanbul, Uşak, İzmit'e; canlı hayvan Adana, Gaziantep, Eskişehir, Adapazarı, Bolu, Ankara ve İstanbul'a sevk edilir.

Şehirde çeşitli esnafın bulunduğu 300 den fazla dükkân, kalabalık nüfusunun ihtiyacını karşıladığı gibi, aynı zamanda şehre hergün gelen ve hafta pazarlarına mal getiren köylülerin de ihtiyacını karşılar.

Kırıkkale'de, sabit ticaret erbabından başka, seyyar diyebileceğimiz ve her hafta Cumartesi günleri kurulan pazara gelen köylüler ile her yıl Ekim ayının 5 i ile 10 u arasında kurulan panayıra gelenler, muhtelif yiyecek ve yiyecek eşyası satarlar. Cumartesi günleri kurulan pazara, daha ziyade civar köylerin halkı gelir. En yakın tesir alanı, her zaman Kırıkkale'ye gelebilen, Yahşihan'dan Mahmutlar, hattâ Balışih'a; uzak tesir alanı ise, Çerikli'ye kadar uzanır.

Hülâsa, Kırıkkale denilince ilk hatıra gelen fabrikalardır ve muhakkak ki şehrin doğusunda esas tolü bu fabrikalar oynamıştır. Bununla beraber şehir, yollarının sağladığı kolaylık ile ve gene yollar sayesinde canlı olan ticaretiyle büyümüş, aynı zamanda bir mahallî pazar durumuna geçmiştir. Bu iki faaliyet şekli, şehrin günden güne büyümesinin başlıca sebeplerini teşkil etmekte ve bu büyümenin hangi sınırdaki duracağını şimdiden kestirmek mümkün olamamaktadır.

c) Oturma Kısmı:

Şehir plânına nazaran, üçe ayırdığımız kısmın sonuncusunu, oturma yerleri teşkil eder. Kırıkkale'de burası yamaçla tabanın temas alanıdır. Hemen hemen ekseri yerleşme yerlerinde olduğu gibi burada da, insanların güneşten istifade etmesi ve kuzeyin rüzgârlarından korunması, şehrin kuzey yamaçta kurulmasına ve gelişmesine sebep olmuştur.

Bugün, şehrin süratli inkişafı karşısında, bir taraftan fabrikada çalışmak üzere göç edenlerin, diğer taraftan ticaret hayatı ile uğraşanların yerleşmesi, şehirde bir iskân problemi doğurmuştur. Bilhassa mahallelerin ve dolayısıyla şehrin dış kısmı, büyük şehirlerimizde görüldüğü gibi gecekonduculardan ibarettir. Gecekonducuların, büyük şehirlerimizde, plânlı olarak, ne şekilde halledileceği henüz malûm değildir; başlıca başına bir konu teşkil ettiğinden ayrıca üzerinde durulması icab eder.

Mesken tiplerine gelince, bunları başlıca iki kısımda incelemek mümkündür.

- 1- Gecekondu tipi, 2- Beton ve kârgir tip

1- Gecekondu tipi

Çoğu tek katlı, kerpiç duvarlı, bazılarının temelden itibaren 1 metresi taş, diğer kısmı kerpiç, çatısı tuğladır. İç kısmında bir oda, bir mutfak vardır (Resim: 1-2)

2- Beton ve kârgir tip

Bu tip binalar tek, iki, üç veya daha fazla katı ihtiva eder. Kârgir evlerin ekserisi eski evlerdir. Son zamanlarda yapılanlar beton binalardır. Bütün bunlarda oda adedi, ailenin ihtiyacına göre değişir. Apartmanlarda ise iki, üç, dört ve hattâ beş odalı daireler mevcuttur. Gerek evler ve gerekse apartmanlar kiraya verildiği gibi, sahipleri tarafından da oturulur. Fabrika mahallesindeki evler, M.K.E. Kurumuna aittir ve lojman olarak işçi, teknisyen ve personele verilir.

Yukarıda ikiye ayırdığımız bu tiplere, bir üçüncüsünü de ilâve etmek mümkündür. Bu tip evlerin alt katları taş, üst katları ise kerpiçten çatıları ise tuğladandır. Kırıkkale'de bu tarz evler, gecekonduların biraz daha mütekâmil tipleridir; fakat adedi azdır (Resim: 3).

Mesken tiplerini de gördükten sonra, şehrin cadde, sokak, meydan ve parklarından da birkaç satırla bahsetmek yerinde olur. Kırıkkale'de 16 adet cadde ve bunları birbirine bağlayan 116 sokak vardır (Şekil: 3). Sokakların bir kısmı asfalt, bir kısmı da parkedir ve ekserisi ağaçlandırılmıştır. Meydan ise yoktur; Kırıkkale gibi bir şehrin meydanının bulunmaması mühim bir noksanlıktır. Temmenimiz, kısa zamanda güzel bir meydana kavuşmasıdır. Şehrin dinlenme (parklar) ve eğlence (sinemalar, lokaller v.s.) yerlerinin sayısı da mahduttur. Kırıkkale'de Bölge Müdürlüğü yanında ve eski belediye binası önünde iki parkı mevcuttur; bir üçüncüsü de şehre giriş kısmında yapılmaktadır. 7 adet sineması ile M.K.E. Kurumuna ait bir lokali mevcuttur. Büyük bir şehir için mahdut sayılabilecek bu gibi dinlenme ve eğlence yerleri sayılarının kısa zamanda artırılması uygun olur.

Başlangıçtan beri izahına çalıştığımız Kırıkkale'nin kısa zamanda inkişaf etmesi, birtakım problemlerinin doğmasına sebep olmuştur. Bunların başında mesken sıkıntısı gelir. Artan nüfusun barınması için her ne kadar yeni yeni mahalleler kuruluyorsa da, gene ihtiyaca cevap veremiyor. Bilhassa gayrisihhî şartları haiz gecekondu yapımının önlenmesi icap eder.

İkinci husus, şehrin su ihtiyacıdır; 1949 senesinden beri, Kırıkkale'nin 14 Km uzağında Halfeli mevkiindeki kaynaklardan şehre su gelir. Mevcut iki motorun nöbetle çalışmasıyla ancak saatte 160 ton su verilebilmektedir. Büyüyen şehrin ihtiyacı ise, saatte 300 tondur. Bu sebepten, her gün sabahları

saat 08'.00 de sular kesilmekte, akşamları da 19.00 da akmaktadır. Bilhassa yaz aylarında halk çok sıkıntı çeker. Su meselesinin halli, belediyece ele alınmış ve su yollarının inşasına başlanmıştır (Resim: 5). Fakat bugün ⁽⁵⁾. yapılmakta olan Halfeli su boruları hattı, belki bir müddet için ihtiyacı karşılayacaktır. Şehrin durmadan büyümesi ve yeni iskân sahalarının kurulması, ilerisi için gene bir su problemi doğurabilir. Kanaatimizce, bu hususu şimdiden düşünmek ve hal çaresi aramak yerinde olur. Akla gelen ilk çare Kızılırmaktan istifade imkânlarının araştırılması gelebilir.

Bir diğer problem de, şehir elektrik şebekesinin tevsii işidir. Kırıkkale'ye Sarıyar, Hirfanlı ve Çatalağzı'ndan elektrik temin edilir. Fakat, şehrin şebekesi bunu kaldıracak kudrette değildir; bir an evvel halli lâzımdır.

Netice olarak, 1925 te kuruluş 36 sene gibi kısa zaman içerisinde gelişen ve bugün da aynı tempoyla ilerleyen Kırıkkale, bu haliyle "Küçük Ankara" vasfını kazanmış durumdadır denilebilir.

B- KESKİN

Bölgenin en eski ilçe merkezi Keskin, 1200 metre yükseklikte, Kızılıрмаğın doğusunda ve Denek dağı tepelerinden birinin (At tepe) güneyinde yer alır.

1- Doğuşu ve Gelişmesi

Keskin'in hangi tarihte kurulduğu bilinmemekle beraber, Denek dağı civarındaki simli kurşun madenini işletmek üzere 15-20 maden amelesinin buraya yerleşmesiyle başlar. Bilinen, Keskin'in Ankara-Kırşehir yolu (eski Bağdat yolu) üzerinde bulunuşu ve buraya gerek çalışmak üzere, gerekse Bosna-Hersek'ten gelen göçmenlerin yerleştirilmesiyle inkişaf ederek 1859 senesinde ilçe oluşudur. Bu tarihten sonra Keskin, civar ilcelere nazaran kısa zamanda gelişmiş ve nüfusu da artmıştır. Meselâ, 1873 tarihinde nüfusu 52.000 (bucak ve köyler dahil) idi. 1891 de Vital Cuinet "La Turquie d'Asie" ⁽⁶⁾ isimli eserinde, Keskin için "Kırşehir Sancağının en büyük kazası olup, nüfusu 40.589 dur. Ticareti, Kırşehir'den daha ileridir. Günden güne gelişmektedir. Buraya bağlı köylerin sayısı 171 dir. Keskin ve ve köylerinin başlıca mahsulü tahıl ve bağdır" demekle o tarihlerde Keskin'in çevresine nazaran önemini belirtmiş oluyor.

İlçe'nin bu durumu, Kırıkkale'nin kuruluşu ve demiryolunun inşa tarihi olan 1925 yılına kadar devam etti. O tarihte, demiryolunun ulaşımındaki kolaylığı, şose yolunun terkine sebep, fabrikaların tesisi ile Kırık-

5 Bölgedeki incelemelerim 1961 yılına aittir.

6 Cuinet (V.) - La Turquie d'Asie. Cilt:- 1, Sayfa: 337 Paris, 1891

kale'nin birdenbire inkişafı ve çevreden işçi çekmesi, Keskin'in aleyhine oldu. Bunda, kurşun madeni rezervinin tükenmesinin de şüphesiz rolü vardır.

Kırıkkale'nin ilçe olup ayrılmadan evvel Keskin'in nüfusu 67.100 (1940) iken, bugün aşağı yukarı yarı değere inmiş (38.124), ilçe merkezi nüfusu ise (6.478) daha az bir değere sahip olmuştur.

2- Şehrin kısımları

Keskin'i de iki kısımda inceleyebiliriz: a- Oturma kısmı, b- Çarşı kısmı.

a) Oturma Kısmı:

Bugün Keskin'de 4 adet mahalle mevcuttur. Bunlar, Gündoğdu, Bozkurt, Yenice ve Altıntaş mahalleleridir. Başlıca caddeleri olan Ankara ve Cumhuriyet caddeleri ile bunları birbirine bağlayan sokakları parke olup, ağaçlandırılmamışlardır.

Mesken tiplerine bakacak olursak eski bir iskân merkezi olması sebebiyle Keskin'de iki tip görülür. Birinci tip, ahşap ve taştan ibaret binalardır. Bunlar, eski evleri ve bugün ancak üç tanesi mevcut olan (I dünya savaşından evvel 7 adetti) hanları teşkil eder (Resim: 6). Evler, iki ve üç katlı olup oda adedi aile sayısına göre değişir. Hanlar ise, iki katlıdır; alt kat hayvanlara ve arabalara, üst kat ise, handa yatacak yolculara aittir (Şekil: 5).

Bugün otellerin mevcudiyeti ile artık bu hanlarda yatan kimse yoktur; depo olarak kullanılmaktadır.

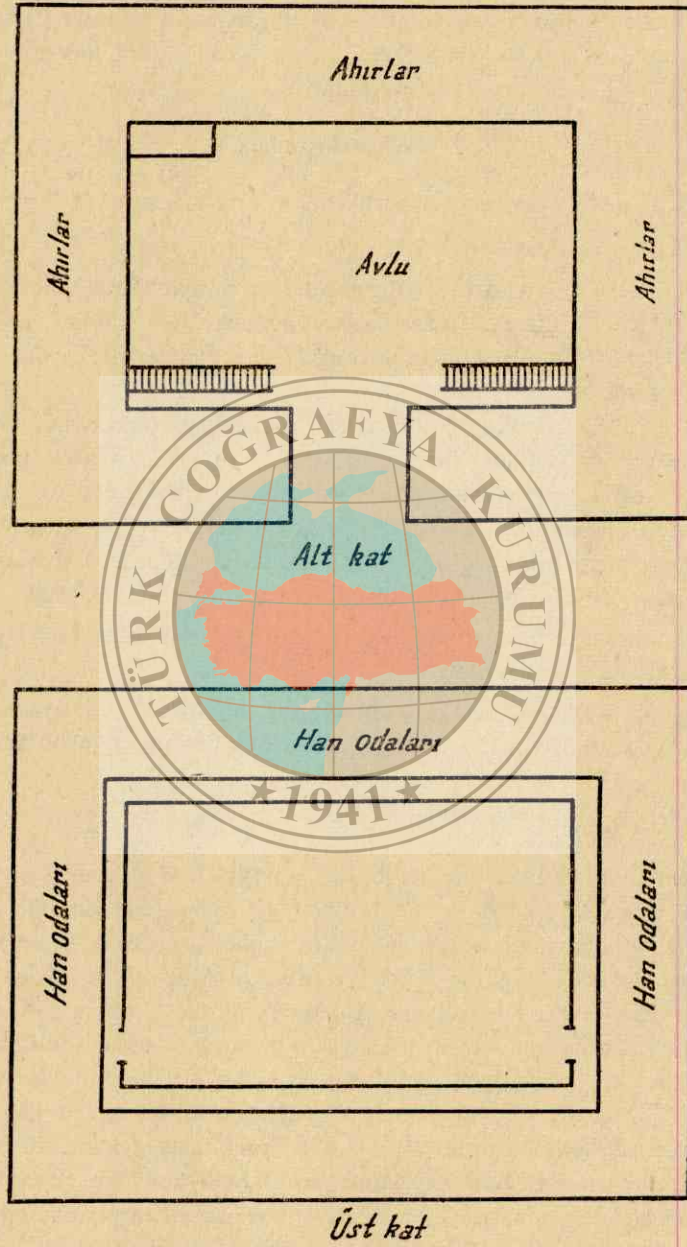
İkinci tip meskenler ise, beton binalardır; bunlarda aile ihtiyacına göre tek veya iki katlıdır; sayıları az olup devlet dairelerinin çoğu bu tipte inşa edilmiştir.

b) Çarşı Kısmı:

Keskin'in önemli bir ticaret hayatı yoktur. İlçe'ye çeşitli yiyecek ve giyecek eşyası çevresinden ve Ankara'dan gelir; buradan ise yün, yapağı, deri, tiftik yapağı, tahıl, sebze ve meyve (bilhassa sofralık üzüm) küme hayvanları ve bal sevk edilir. Tiftik, İstanbul ve Ankara'ya; sebze ve meyve, küme hayvanları Kırıkkale ve Ankara'ya satılır. Ankara'da "Ankara Balı" ismi ile satılanın bir kısmı Keskin'den temin edilir (Resim: 7).

Kırşehir sancağına bağlı iken, Keskin'e Ankara'dan hububat ve tiftik için tüccarlar gelirdi ve bugüne nazaran daha canlı bir ticaret hayatı vardır. O tarihlerde tiftikten yapılan "sof" (bir nevi kumaş) pek makbûldü; bunun için tüccarlar Keskin ile daimî temas halinde idiler. Sonraları tiftikten kumaş dokunması, yabancı devletlere kaptırılınca önemini kaybetti. Bugün ise yukarıda belirttiğim gibi, ham madde halinde satılmaktadır.

Han Planı

Şekil : 5

İlçe'de çeşitli esnafın bulunduğu 200 e yakın dükkân ve mağaza, ayrıca 49 dükkânın bulunduğu yeni sanayi çarşısı mevcuttur. Bundan başka, her hafta çarşamba günü öğleden sonra başlamak ve perşembe günü akşamına kadar devam etmek üzere pazar kurulur. Yakın köylerden pazara sebze ve meyve; tahıl, kümes hayvanları, yağ, yumurta v.s. gelir. En önemli tesir alanı, yani köylülerin her zaman gelip gittikleri Barak, Kaçak, Kavurgalı, Cinalı, Cabatobası, Eminefendi, Ceritkale köylerine kadar olan sahadır.

Hülâsa, bundan 60-70 sene önce Kırşehir sancağının büyük bir kazası olan Keskin, eski Yozgat ve Bağdat yolunun terk edilmesi, demiryolunun inşası ve iş sahasının mevcudiyeti ile kısa zamanda gelişen Kırıkkale'nin yanında önemini kaybetmiştir. Keskin'in gelişebilmesi için bazı problemlerinin halli gerekir. Hiç şüphesiz, bunun başında iş sahasının bulunmayışı gelir. Kanaatimizce iş shasının açılması, ilçe'nin eski durumunu kazanacağı ümidini verebilir. Meselâ, İlçe'nin yakınında, M.T.A. Enstitüsü tarafından Hasandede köyünde granit seride uranyum madeni araştırmaları yapılmaktadır. Asrımızda atom enerjisinin ilkel maddesini teşkil eden uranyum'un bulunmasıyla kurulacak olan tesisler çevrenin ekonomik bakımdan gelişmesinde rol oynayacağı şüphesizdir. Temennimiz, ilçe'nin kısa zamanda eski hüviyetini bir an önce kazanmasıdır.

Bölgede en yeni İlçe merkezi olan Delice, kendi ismi ile anılan ırmağın batısında yer alır.

1- Doğuşu ve gelişmesi

Takriben 120 sene önce bir köydü; 1888 den 1892 ye kadar bucak, 1892 de tekrar köy ve 1896 da gene bucak, nihayet 1960 senesinde ilçe olmuştur.

Delice'nin en yeni ilçe olması sebebiyle gelişmesi zayıftır ve bu bakımdan halledilecek problemleri çoktur. Bugün 2030 nüfusa sahip (1960 sayımı ilçe merkezi nüfusu) bulunan Delice halkının başlıca geçim kaynağını tahıl ziraati, bağları ve sebzeleri teşkil eder. Üzumlerini yaş (sofralık) ve şaraplık olmak üzere Ankara'ya satar. Delice vadisinden, motopomlarla temin ettikleri sulama suyu ile yetişen çeşitli sebzeleri kamyonlarla Kırıkkale ve ve Ankara'ya sevk ederler. Karayolu inşa edilmeden önce (1957) bu sevkîyat demiryolu ile yapılırdı. Karayolunun muntazamlığı ve vasıtaların daha kısa zamanda Kırıkkale ve Ankara'ya ulaşması sebebiyle, bugün demiryolu nakliyatı pek yapılmamaktadır. Tahıl, Çerikli'deki Toprak Mahsülleri Ofisine verilir; şeker pancarı da aynı istasyondan Kayseri fabrikasına gön-

derilir. Bunlardan başka, ikinci derecedeki geçim kaynağını hayvan ve hayvan mahsülleri, tiftik yün ve yapağı, kümes hayvanları ve bal teşkil eder.

Ticaret hayatı henüz gelişmemiştir; ancak bakırcı, demirci, marangoz, bakkal gibi esnaf çeşitleri vardır. Halkın mühim bir kısmı, Keskin'de olduğu gibi, Kırıkkale fabrikalarında çalışmaya giderler (Resim: 8).

İlçe'nin kuruluşu ve ticarî hayatı diyebileceğimiz geçim kaynaklarına yukarıda kısaca temas ettikten sonra, iskân durumuna geçelim.

2- Yerleşme

Delice'nin Karabekir ve Hürriyet isimli iki mahallesi mevcut olup, bir üçüncüsü de (Yenimahalle) gelişmektedir. Evlerinin bütünü, temel kısmı taştan, üzeri ise kerpiç duvarlı ve damarları da düz ve topraktır. Tek ve iki katlı evlerde oda adedi aile sayısına göre değişir. Üstü tuğlalı ve çatılı binaların adedi az olup, bunlarda devlet daireleridir (Kaymakamlık, İlkokul, Jandarma Komutanlığı, Adliye, Ziraat Teknisyeniği).

İlçe'de cadde ve sokaklar yoktur; imâr plânının tatbiki ile bunlar da ileride yapılacaktır. Problemlerine gelince, henüz yeni bir ilçe merkezi olduğundan halledilmesi lâzım gelen pek çok meselesi vardır. Evvelâ, yukarıda zikredildiği gibi, mevcut imâr plânının tatbiki, elektrik temini ve iş sahasının açılması başta gelir. Bir diğer husus da yol durumudur. İlçe, 2 nuralı devlet yoluna iki kilometre uzaktadır. Bir iskân merkezi için yolun ehemmiyeti malûmdur. Delice'nin hemen yakınında bulunan 8 Km güneyindeki Çerikli köyü hem demiryolu, hem de karayolu güzergâhı üzerinde kurulduğundan, Delice'ye nazaran günden güne gelişme istidadı göstermektedir. Otel, Lokanta Kahvehane, Benzin istasyonu ve Dükkanlarıyla Delice'den daha hareketlidir. Ankara'dan Doğu ve Kuzey Anadolu şehirlerine ve bu şehirlerden Başkent'e karşılıklı olarak gelen ve giden otobüslerin durak yeridir (Resim: 9). Toprak Mahsülleri Ofisinin, Demiryolu istasyonunun bulunması, civarında tuzlaların mevcudiyeti, köylülerin mahsüllerini her an getirebilme kolaylığı, Çerikli ile temaslarını artırmaktadır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, yoldan uzak bulunan Delicede böyle bir canlılık ve faaliyet göremiyoruz.

Hülâsa, henüz pek kısa bir maziye sahip bulunan Delice ilcesinin gelişmesi, halledilmesi icab eden birtakım problemlerine bağlıdır. Aksi halde bugünkü durumdan pek ileri gideceğine ihtimal veremiyoruz.

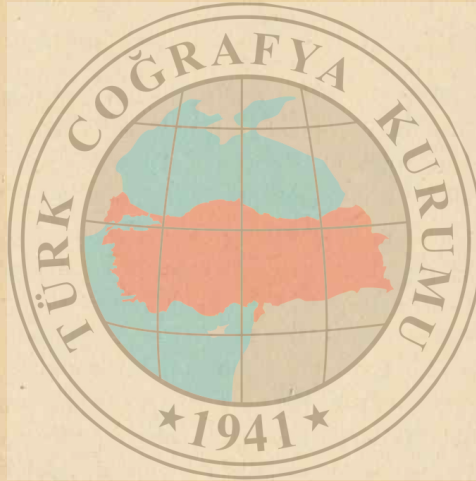
SONUÇ

1- Üç ilçe merkezinden Kırıkkale, kurulduğu tarihten itibaren kısa zamanda gelişmiş ve gelişmeğe bugün de devam eden, çevresini etkisi altında bırakan bir endüstri şehridir.

2- Bir zamanlar, Kırşehir Sancağının büyük kazası olan Keskin ise, Kırıkkale'nin süratli inkişafı karşısında eski önemini kaybetmiş, daha ziyade tiftikle, yani hayvancılıkla geçinen bir ilçedir.

3- Delice ise, henüz yeni bir ilçedir. Keskin gibi Kırıkkale'nin etkisi altında ve geçimi toprağa bağlı olan (tahıl ve sebzeçilik) bir kasabadır.

4- Keskin ve Delice'nin de Kırıkkale seviyesine ulaşması, bölge köylerinin kendi ölçülerinde gelişmesi, iş imkânlarının sağlanmasıyla mümkündür. Uzun zamandan beri üzerinde çalışılan, fakat henüz bir neticeye varılmayan köy kalkınması, yalnız bölgemizin köyleri için değil, bütün Türkiyemiz için halledilmesi lâzım gelen önemli bir davadır.

SUMMARY

In the east of Kızılırmak, the area which lies between Middle Kızılırmak and Middle Delice valleys has the peculiarities of Central Anatolia. Its average altitude is more than 1000 meter. The area is a plain which is spilited by the Çoraközü, Kılıçözü, Acıöz and the rivers mentioned before. There are three county (ilce) (1) (Kırıkkale, Keskin and Delice) of Ankara in this region.

1- Kırıkkale

Kırıkkale which is the most important and large settlement center of the region which has been studied is in the east of Kızılırmak and lies on the Ankara-Samsun highway and the Ankara-Erzurum railway. In 1925 it was a village called "Kırık" and there were only twelve house built within the village borders. After having been chosen as an industrial zone for the factories which would produce military weapons and ammunition, it has developed very quickly. In 1944 the population of the town (ilce merkezi) (2) was 14 496. It raised up to 42 838 in 1960. The population of the whole county is now 76 478. The main reason for this rapid development is the regular labor movement from the near villages to the town. Many peasant go to Kırıkkale to work at the factories each year. Most of the people who live in the villages are farmer and their livings depend entirely on agricultural production. It is obvious that the agricultural production varies proportionetly with rainfall. If it not good enough, farmers must migrate to earn their living This is the main reason of Kırıkkale's development.

2- Keskin

Keskin, the oldest county of the region, lies in the ast of kızılırmak. The foundation year of the town has not been known yet; however it is obvious that the first settlers of the town were a few labors who had come to work at the lead mine near the present town. Gradually growing, Keskin

1 "İlce" is a small administrative unit of Turkey which consists of a comperatively large town and a number of villages. It is smaller than province and larger than village.

2 "İlce merkezi" is the administrative center of "ilce". It may be regarded as the capital town of "ilce".

became a county (ilce merkezi) in 1859. Until Kırıkkale began to grow in 1925, development of Keskin went on. Since then it has been losing its importance continuously. The population of the whole county was 52 000 in 1873 it had declined to 37 452 in 1955. The population of the town (ilce merkezi) was 6 478 in 1960 Kırıkkale is attracting Keskin's population continuously. This is the main reason of Keskin's decline.

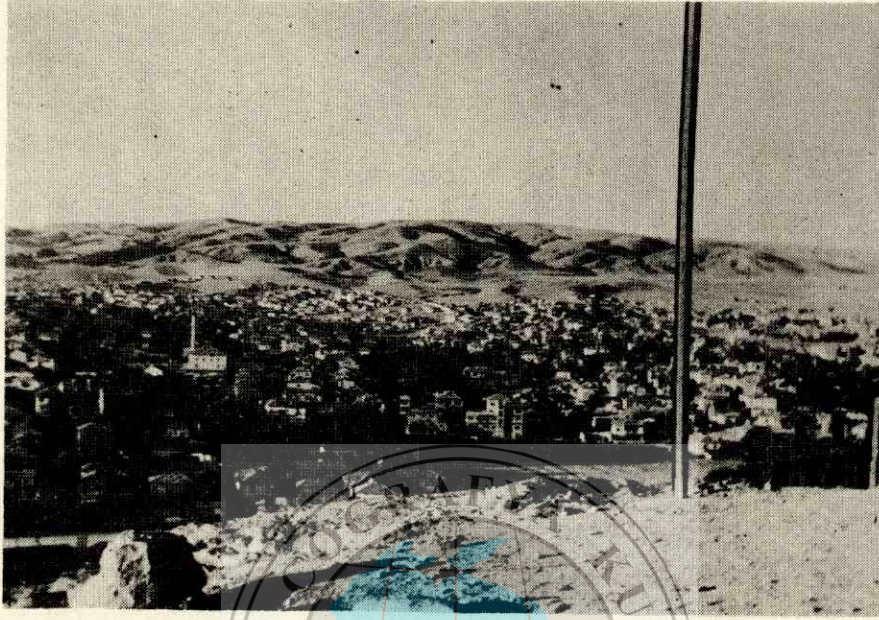
3- Delice

Delice, the newest county of Ankara, lies in the west of Delice river. It was a small village almost one hundred and twenty years ago. It became a county (İlce) in 1960. It has not been developed yet; because it is far away main roads and, consequently, the economic activities in the town has not been able to develop. The whole population of the county was 19 017 in 1955. It raised up to 21 117 in 1960. The population the town was only 2 030 in 1960. The growth and the development of Delice depend largely on many economic and social problems which must be solved.

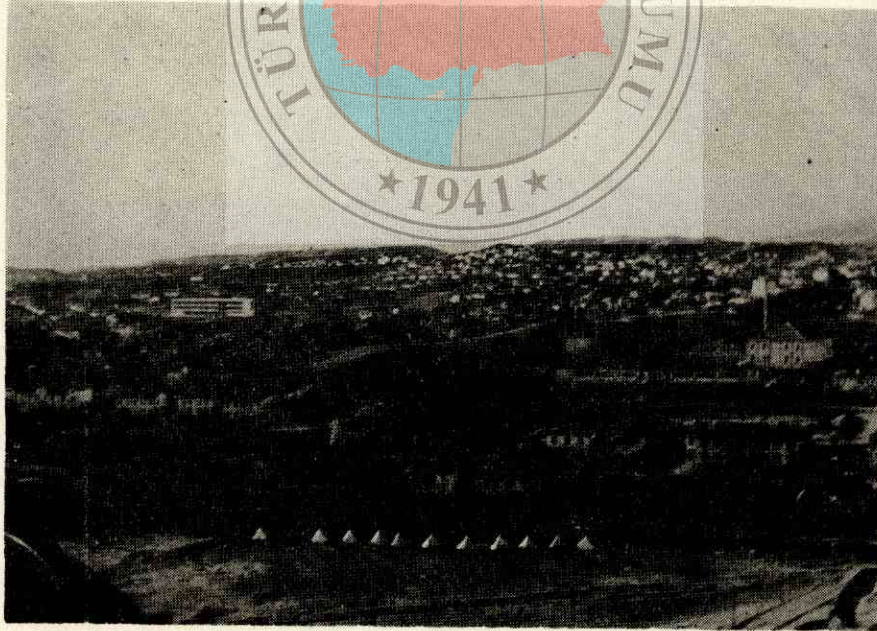
BİBLİYOGRAFYA

- ALAGÖZ C.A.** *Ankara Çevresi Coğrafya Köy Monoğrafyaları için*. A.Ü.D. T.C.F. Derg. Cilt: IV Sayı: 4 Ankara, 1946
- BATU S.** *Ankara Geçişinin Tarihi ve Menşei Hakkında bir Tetkik*. Y.Z.E. Çalışmalarından Sayı: 55 Ankara, 1949.
- BUCHARDT W.S-Çev. Z. BENĞİ:** *Orta Anadolu'da 1/100.000 Ölçekli Jeolojik Harita Çalışmaları Hakkında* M.T.A.E. Rapor No: 2675 (Basılmamıştır) Ankara, 1956
- CHABOT G:** *Les Villes*. Paris, 1948
- CUÏNET V.:** *La Turquie d'Asie*. Tome: 1 Paris, 1891
- GÜN ÇAKIN N.:** *Keskin'in Ekonomik Coğrafyası ve Yozgat-Bâlâ ve Ankara ile olan Ekonomik Münasebetleri* (Lisans Tezi, Basılmamıştır). -Ankara, 1949
- TUNÇ DİLEK N.:** *Eskişehir ve Şehrin Tekâmülü*. İst. Üniv. Coğ. Enst. Derg. Cilt: IV, Sayı: 8 İstanbul, 1957
- YÜCEL M.:** *Kırıkkale Fabrikalarının Kuruluşu*. M.K.E. Haberleri. Sayı 49 Ankara, 1959
- YÜCEL T.:** *Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler I* Türk Coğ. Derg. Yıl: XVI, Sayı: 20 İstanbul, 1960
- YÜCEL T.:** *Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri II* Türk Coğ. Derg. Yıl: XVII, Sayı: 21 İstanbul, 1961
- : *-Türk Ziraati Tarihine Bir Bakış*. Ankara, 1938

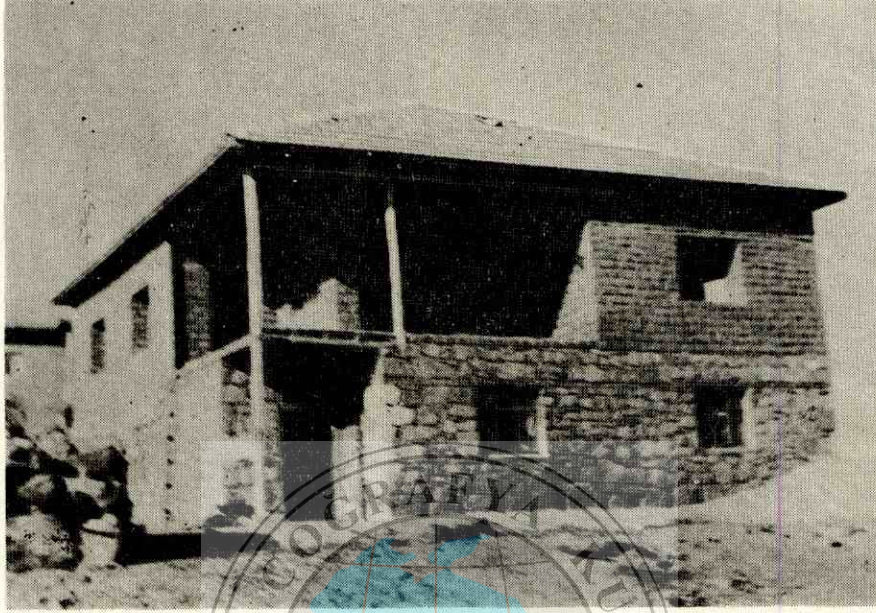

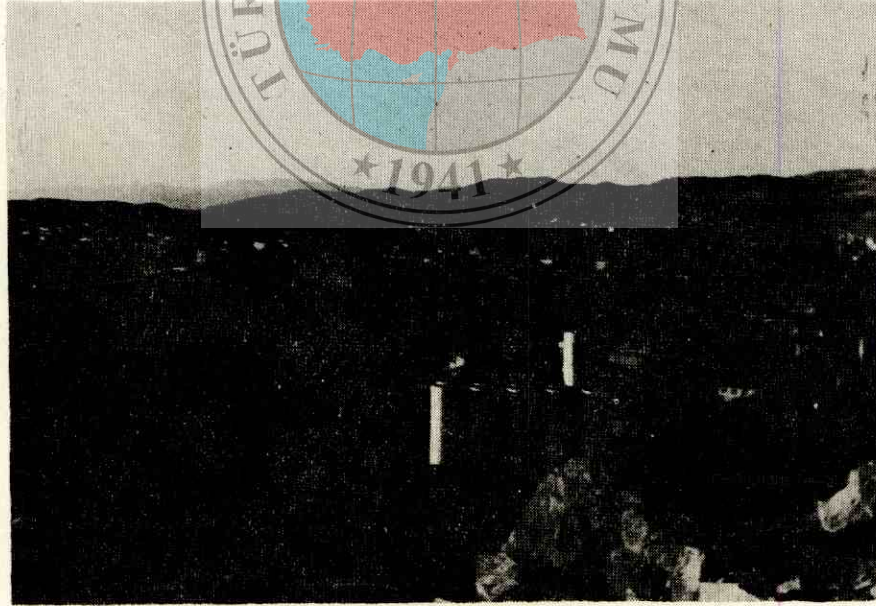
Resim 1 — Kırıkkale: Kaletepeden şehre bakış. Önde beton ve kârgir evler, arkada gecekondu görülmektedir.

Resim 2 — Kırıkkale: Kaletepeden şehre bir bakış. Önde ve sağ tarafta fabrika mahallesinin modern evleri, arkada gecekondu görülmektedir.

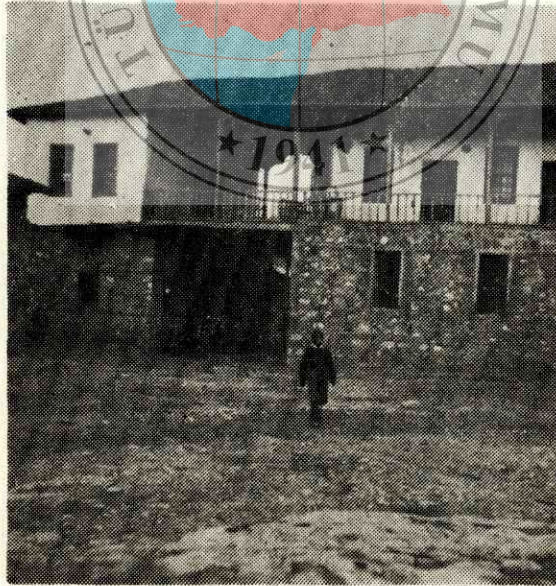
Resim 3 — Kırıkkale: Gecekondu tipinden daha mütakâmil bir tip olan bu evlerin alt katları taş, üst katları ise kerpiçtendir.

Resim 4 — Kırıkkale: Kaletepeden şehre bakış. Önde T.M.O. nın Çelik Silosu görülmektedir

Resim 5 — Kırıkkalenin doğusunda, şehre 14 km. mesafedeki Halfeli su bendi inşa halinde.

Resim 6 — Keskinde bulunan eski hanlardan birisi bugün depo - buğday anbarı - olarak kullanılmaktadır.

Resim 7 — Keskinde Çarşısı Resimde çarşının tenhalığı dikkati çekmektedir.

Resim 8 — Delice'de çarşısı Henüz gelişmekte olan bu ilçenin çarşısı, ancak birkaç dükkândan ibarettir.

Resim 9 — Çerikli: Gerek demiryolu ve gerekse karayolu üzerinde bulunan bu köy, Delice'ye nazaran daha hareketlidir. Resimde, Benzin istasyonu, otel ve lokanta, yolcu otobüsleri görülmektedir.

